

Når vi snakker om verdier i skolen

Av Gunn Imsen, professor i pedagogikk

Utkast til ny generell læreplan for skolen har vært på høring siden 10.mars. Den er presentert som et verdiløft for skolen, den er skolens sjel og skal utdype formålsparagrafens verdigrunnlag. Det har vært forunderlig lite debatt om utkastet, tatt i betraktning den betydningen den generelle læreplanen er tenkt å ha.

Den forrige generelle læreplanen ble skrevet av Gudmund Hernes i 1993 og var et ideologidokument skrevet i en høystemt prosa. Den støttet seg til de ulike formålsparagrafene som gjaldt den gang, før den felles loven for grunnskolen og videregående skole ble vedtatt i 1998. Det er sagt at den er gått ut på dato, noe som kan diskuteres. Den ble etter hvert en viktig redningsplanke for lærere som ville gjøre undervisningen litt mer spennende enn hva de strenge rammene i Kunnskapsløftet fra 2006 tillot. Det nye utkastet er presentert som et tydeligere styringsdokument, noe det nye navnet «Overordnet del – verdier og prinsipper» signaliserer. I likhet med den forrige planen har den status som bindende forskrift, det vil si en sterk juridisk posisjon. Den generelle planen er derfor viktig for grunnskolen og den videregående skolen.

Utkastet er et gedigent normativt dokument. Det presenterer på ett brett omtrent alle de gode verdier som det kan tenkes at skolen skal bygge på. Den peker på elevens beste, demokrati og medvirkning, fellesskap og solidaritet, likeverd og likestilling, tilpasset opplæring og retten til ulikhet. Skolen skal fortsatt formidle kultur og tradisjoner, og den skal fremme danning, kreativitet og kritisk tenkning. Den skal fremme «helhetlig kompetanse» hos elevene, gi dybdelæring og fremme tverrfaglige temaer om helse, demokrati og bærekraftig utvikling. Det er vanskelig å finne noe som mangler i denne normative høysangen – det er så en kan bli varm om hjerterøttene, noe som ikke er vanlig når en har med juridiske tekster å gjøre.

En skal vite hva en vil med skolen. Slik sett kunne utkastet vært noe tydeligere på hva som er skolens viktigste funksjoner: å støtte elevene i deres vekst og utvikling, å sørge for at de viktigste delene av vår felles kulturarv blir videreført i neste generasjon, og at samfunnet får de produktive kvalifikasjoner det trenger. En lang, historisk tråd er også at skolen skal bidra til å jevne ut sosiale forskjeller i samfunnet. Dette sies ikke direkte, men er et viktig motiv bak hele ideen om en fellesskole for alle elever.

En viktigere, og mer alvorlig innvending, er at utkastet ikke tar høyde for at en rekke andre og mer skjulte verdier er i funksjon i skolesystemet. Normativitetsforakt er ett eksempel. Debatten om skolen skiftet karakter etter tusenårsskiftet. Den ideologiske og normative orienteringen som preget nittitallets læreplaner ble erstattet av krav til evalueringer og forskningsbasert «evidens» om hvilke enkeltfaktorer som «virker». Den mye omtalte metaanalysen av John Hattie, som lister opp 138 enkeltfaktorer av betydning for skolen, er eksempel på dette. Gode forslag godtas ikke før det kan bevises at de fører til «mer læring». Spesielt innen det privatiserte støttesystemet for skolen har tilbydersiden for lengst funnet ut at forskning er en viktig side ved markedsføringen. Normative og verdibaserte overveielser blir betraktet som uvesentlige, holdt opp mot harde data. Et verdidokument blir kraftig devaluert i møte med en kvantitativ forskningskontekst hvor forakt for normer er utbredt. En svakhet ved mye av denne forskningen er at den ikke klarer å fange skolens kompleksitet. Som gammel skoleforsker vet jeg en del om akkurat dette.

Verdikonflikter, normativ avsporing og ressurstyveri er kanskje det mest omfattende problemet når vi snakker om verdier i skolen. Et historisk eksempel er karakterdebatten på 1970-tallet – mange mente at bruk av karakterer i skolen skapte tapere og bidro til siling av elevene og ødeleggelse av selvfølelsen for elever som alltid fikk dårlige karakterer. I dag er det ikke mange som fremmer disse synspunktene. Det er grunn til å spørre hvorfor. I et skolesystem som sikrer rettigheter til skoleplass for alle elever i videregående skole, burde karakterer være unødvendig i grunnskolen. Men det ser ut til at de blir viktigere og viktigere. Foreldrepress og usunn prestasjonskultur er aktuelle stikkord her, for ikke å nevne konkurranse mellom skoler og mellom elever.

Verdier er forsøkt sikret gjennom lovparagrafer der hensikten er å sikre rettigheter for enkelteleven. Det kan være viktig – det må ikke være tillatt med for eksempel mobbing. Men mobbing stoppes ikke av paragrafer og strategier. Det er bare god pedagogisk praksis som kan hindre mobbing. Enkelte politikere har også tatt til orde for juridisk rett til læring. Også her er oppskriften gode lærere som ser sine elever og nok ressurser til å klare det. Når det er mangel på ressurser, er det en verdimessig avsporing å føre dem over til dokumentasjon, byråkrater og jurister, i stedet for å legge dem inn i skolens praksis.

Vurderingssystemet er kanskje den viktigste ressurstyven. Det har gradvis sneket seg inn en forestilling om at jo mer elevene vurderes, desto mer lærer de. Denne nokså enfoldige troen på behavioristisk læringsteori har fått gjennomsyre det meste av skole-Norge de siste ti årene. Alternative læringsperspektiver, som vi finner mye av både på og mellom linjene i både gammel og ny generell læreplan, har dårlige vekstvilkår når læring skal målstyres, synliggjøres, vurderes og dokumenteres. Bestemmelsene om elevvurdering er nedfelt i forskriften til opplæringsloven, og det kunne være en god øvelse for departementets byråkrater og ta en gjennomgang av de verdimessige konsekvensene av denne forskriften. Ingenting skaper flere skoletrøtte elever, mere forskjeller mellom elever og flere tapere enn nettopp vurderingssystemet.

Skolen skal naturligvis arbeide for kvalitet, men det er ulike syn på hva det egentlig innebærer. Fordi kvalitetssikring er nedfelt i opplæringsloven som en av kommunens oppgaver, må det lages håndterbare systemer for dette. Testing inngår i dag som et viktig ledd i slike systemer i svært mange kommuner. De fleste kunnskapstestene er skapt for å lage ulikhet, de er konstruert for å gi en tilnærmet normalfordeling av elevene, og har røtter i sosialdarwinismen som sier at ulikhet er bra slik at de sterkeste kan overleve. Kombinert med nyliberalistisk valgfrihet og fritt skolevalg skapes det lite hyggelige sosiale forskjeller mellom elever og mellom skoler. Og da snakker vi fortsatt om en skole som skal arbeide for likhet og likeverd, og som skal bidra til å jevne ut sosiale forskjeller.

I skolen henger alt sammen med alt. En generell læreplan med sterke normative føringer må ses i sammenheng med forskningsbasert evidenshylllest og normativitetsforakt, med juridifisering og ressurstyveri og med vurderingssystemers konstruksjon av forskjeller. Det trengs en grunnleggende opprydding i de normative understrømmene i lovverket. Ellers vil den generelle læreplanen bare bli en festtale løsrevet fra skolens virkelighet.